

Studies in Church History. Vol. 61. Margins and Peripheries in Christian History, David CERI JONES – Peter MARSHALL – Charlotte METHUEN (prir.), Cambridge, Cambridge University Press, 2025., xx + 637 str.

Urednički trio David Ceri Jones (Sveučilište Aberystwyth), Peter Marshall (Sveučilište u Warwicku) i Charlotte Methuen (Sveučilište u Glasgowu) priredili su u 61. svesku “Studies in Church History” radove vezane uz temu “Margins and Peripheries in Christian History” koji su bili izloženi u srpnju 2023. i siječnju 2024. godine. Djelo započinje “Contents” (v-vii) i “Preface” (ix-x), koji potpisuje dvoje urednika: D. C. Jones i C. Methuen. Potom nalazimo popis autora “Contributors” (xi-xii) koji su objavili svoj rad u ovom broju s kratkom naznakom mjesta njihova djelovanja (akademskog ili crkvenog). “Abbreviations” (xiii-xiv) se nalaze prije “Illustrations” (xvii-xx), koji sadrži detaljan popis ilustracija iz ovog izdanja s naznakom autorskih prava i eventualnih promjena koje su učinjene. “Introduction” (1-11) iz pera urednika sveska P. Marshalla poziva čitatelje i povjesničare da imaju na umu važnu činjenicu: “kršćanstvo je uvijek bilo oblikovano, izazvano, bodreno i izmučeno svojim marginama i periferijama”.

Shaun Church u svom radu “Experiencing Christian Sacred Space in the Roman Frontier Zones of the Fourth and Fifth Centuries” (12-47) poziva čitatelje da se odvaže na putovanje antičkim marginama te se поблиže upoznaju s dinamikama koje su bile prisutne između carigradskih pravila za gradnju crkava i lokalnih posebnosti koje su utjecale na gradnju lokalnih crkava te im tako davali pečat “posebnosti”. Vrijednost rada leži u arheološkim nalazištima kojima autor argumentira svoje sudove. Njega slijedi rad Aloysiusa Atkinsona “British and English Churches in Late-Seventh-Century Wessex: Who was Peripheral?” (48-70) u kojem autor nudi novu interpretaciju odnosâ između engleskih i britonskih kršćana tijekom druge polovice sedmoga stoljeća, stavljajući iznova u njegov povijesni kontekst i spis sv. Bede Časnoga *Historia Ecclesiastica gentis anglorum*, koji je kasnije bio općeprihvaćen kao mjerodavan povijesni izvor. Autor zaključuje da odnosi nisu bili toliko neugodni kao što se može zaključiti iz spisâ sv. Bede, već da su dvije zajednice živjele u više-manje dobrim odnosima do kraja sedmoga stoljeća, bez obzira na razlike u datumu slavlja Uskrsa i na različite stavove oko kleričke tonsure. “*Correctio* from the Margins: Geographical Peripheries and Moral Conformity in Later Carolingian Annals” (71-94) rad je Roberta A. H. Evansa kojim autor želi istaknuti zanimljivo pedagoško korištenje primjera s periferije karolinškog teritorija da bi se onima koji žive “u centru” očitala moralna lekcija te ih se pozvalo na poboljšanje ponašanja, a sve u velikoj dinamici karolinških obnovâ. Miriam Adan Jones potpisuje rad “Medieval English Church Dedications to St Gregory: Connecting Centre and Periphery” (95-115), čiji je glavni cilj upoznati čitatelja s geografskim smještajem crkava posvećenih sv. Grguru Velikom prije Bitke kod Hastingsa 1066. godine. Time se želi ukazati na važnost kulta tog sveca u ranoj unifikaciji “engleske nacije”, ali i na gubitak njegova značenja nakon 1066. godine i dolaska Vilima Osvajača na tron. Jonathan Jarrett svojim nas radom “Priestly Provision at the Periphery: Building the Church in Tenth-Century Catalonia” (116-141) odvodi u srednjovjekovnu Kataloniju, gdje se поблиže upoznajemo s djelovanjem svjetovnoga klera koji je u okolici grada Manrese (jednog od značajnijih urbanih središta Katalonije) izgradio pravu crkvenu mrežu koja je služila kao temelj za daljnji crkveni razvoj u spomenutom kraju. Autor predmnijeva da je

moguće da se taj model može pronaći i u drugim sličnim područjima. Lesley Abrams vodi nas među skandinavske emigrante te nam svojim radom "Locations of Religious Encounter: The Scandinavian Diaspora in the Viking Age" (142-167) opisuje dinamike povezane s obraćenjima na kršćanstvo pripadnikâ tih naroda. Zaista su bile mnogostruke te su išle od gotovo otvorene prisile do velike kreativnosti u evangeliziranju, a sve s ciljem da se i Skandinavce privede Kristu. Ostajući na sjeveru Europe i nastavljajući putovanje sve do obala Islanda, Davide Salmoiraghi nas upoznaje sa vrlo zanimljivim uvidima u svom članku "The Pope od Iceland? Gizzur Ísleifsson and the Gregorian Reform in the Medieval North" (168-185). Riječ je naime o analizi latinskih i nordijskih izvora na temelju kojih autor rekonstruirao djelovanje biskupa Ísleifssona, koji je uspio održavati izravne kontakte s Rimskom kurijom te tako biti promotorom obnove što ju je započeo papa Grgur VII., bez obzira na aspiracije nadbiskupâ iz germanskih zemalja. Idući rad u ovom svesku bavi se temom koja povezuje aktualne društvene teme i povijesno istraživanje. Naime, Catherine Rider svoj je rad "Infertility and the Margins of Society: Medieval Churchmen think about Reproductive Disorders" (186-207) posvetila temi neplodnosti u srednjovjekovnih autora koji donose uvide o tome kako su neplodnost ili poremećaji povezani s reprodukcijom utjecali na položaj osobe u društvu, tj. na njezinu marginalizaciju. Zanimljivo autorica u tom pogledu zaključuje da je važnu ulogu imalo korištenje pripovijesti o rođenju Djevice Marije (čiji su roditelji već bili u zrelijoj dobi kad je ona rođena) koje je nudilo "inkluzivniji pogled" na osobe koje su patile od neplodnosti. Nakon tog članka odlazimo u Transilvaniju, gdje nas Teodora Popovici u svom prilogu "Papal Indulgences and the Conversion of Schismatics in Late Medieval Transylvania (c.1350–c.1450)" (208-229) upoznaje s poprilično šarolikim vjerskim obzorjem onodobne Transilvanije kao i s promjenama koje su nastupile tijekom stogodišnjeg razdoblja, kojim se bavi taj članak. Trima analiziranim molbama upućenima papinskoj kancelariji, autorica ukazuje na činjenicu da periferija iz perspektive Transilvanije nije imala kao svoj temelj geografsku udaljenost od Rima, već blizinu otomanskih snaga, kao i blizinu pravoslavnih kršćana. Nakon Transilvanije odlazimo ponovno u Englesku te se u članku "Illuminating Faith: Marginalized Stained-Glass Fragments and Lost Schemes in the Pre-Reformation Parish Church" (230-257) autorice Lydije Fisher donosi analizu fragmenata vitraja koji mogu služiti kao dobra polaznica za razumijevanje iskustva vjere na župnoj razini jer je, prema tvrdnji Richarda Marksa kojom započinje članak, "prije reformacije praktički svaka od preko deset tisuća župnih crkava u Engleskoj bila ispunjena vitrajima" (230).

Peter Marshall u svom radu "Reformation in Britain's Islands" (258-283) otvara zanimljiv horizont istraživanja jer posvećuje svoju pozornost na otoke i otočja koji tvore britansku monarhiju, ne bi li se upravo proučavanjem reformacije na spomenutim lokacijama uvidjelo kako je tekla vjerska promjena u tim, često izoliranim, zajednicama te kakve su poveznice sa sličnim gibanjima na europskom kontinentu. Tim Grass svojim člankom "Language and the Manx Reformation, 1570–1698" (284-303) ostaje na otočnoj tematici te se posvećuje stoljeću reformacije na otoku Manxu, koje je išlo posebnim tijekom upravo zbog nepovoljnih jezičnih, ekonomskih, obrazovnih i crkvenih faktora, a što je uvelike usporilo ugrađivanje u svijet anglikanske zajednice. "St Patrick's Purgatory: Theology and History in the Reformation and Counter-Reformation" (304-324) naslov je rada Alana Forda u kojem se autor pozabavio hodočasničkim određenjem iz dvanaestog stoljeća u Loughu

Dergu u irskoj grofoviji Donegal, a koje se zove “Patrikovo čistilište” te je predstavljalo točku oko koje su se sukobljavali povjesničari u svojim historiografskim raspravama jer je za katoličke autore to mjesto predstavljalo kontinuitet vjernosti Iraca Katoličkoj Crkvi, dočim je za protestantske autore to isto mjesto predstavljalo srednjovjekovnu izmišljotinu i dokaz o praznovjerju kao važnom obilježju irskih katolika. John-Paul Ghobrial vodi nas u krajeve pod osmanskom vlašću u svom radu “The Margins are in our Minds: The Earliest Capuchin Mission to the Ottoman Empire” (325-359) u kojem se čitatelj može pobliže upoznati s prvim misionarskim koracima kapucinâ pod imenom Michel-Agne de Nantes. Njihov smještaj, komunikacija, djelovanje i viđenje vlastite misije vrlo su zanimljivi jer uspješno balansiraju između globalnih i lokalnih crkvenih stvarnosti. Anastasia Stylianou potpisuje članak naslovljen “‘We are at the furthest part of the inhabited world’: Venetian Greeks and the English Reformation” (360-383). Istražuje veze što su ih uspostavili pravoslavci pod venecijanskom vlašću i rani engleski protestanti te kako su te veze oblikovane zahvaljujući njihovu shvaćanju da djeluju na marginama društva, tj. u graničnom području. Nastavljajući tragom prethodnog članka, Alex Beeton u svom radu “‘A true object of Charity’: Greek Clergymen in Interregnum Oxford and Cambridge” (384-404) analizira interakciju Engleza i Grka sredinom sedamnaestog stoljeća na primjeru dvojice grčkih svećenika (prvi je Anastasius Comnenus, a drugi Hierotheos Abbatios) i milostinje što su je prikupljali tijekom svog boravka u dvama velikim sveučilišnim gradovima Oxfordu i Cambridgeu. Manning Chan vodi nas na Daleki istok te se njezin članak “Body, Filial Piety and Rites: Xia Dachang as a Chinese Perspective on the Rites Controversy” (405-418) bavi viđenjem koje je o sporu oko kineskih obreda imao Xia Dachang, katolik koji je branio legitimnost kineskih obreda temeljeći svoje zaključke na iscrpnoj analizi Konfucijeve “Knjige obreda”. Daniel Inman svoj rad “An Anglican ‘Republic of Letters’? George Berkeley and the Early Enlightenment in Colonial New England, 1724–75” (419-439) posvećuje djelovanju Georgea Berkeleyja i Samuela Johnsona, koji su radili na napretku prosvjetiteljske misli u britanskim kolonijama prije Američke revolucije.

“The Wesleyan Reform Crisis in Mid-Victorian Oxford” (440-458) rad je Martina Wellingsa, a posvećen je analizi krize unutar jedne metodističke zajednice u Oxfordu i njegovu okruhu u godinama između 1849. i 1856. Idući članak potpisuje John W. Sawkins, a bavi se temom raskola unutar Crkve Škotske, koji je nastupio 18. svibnja 1843. godine. Točnije, rad se bavi pitanjem financiranja klera koji je odustao od plaće i smještaja što ih je nudilo “članstvo” u gore spomenutoj zajednici te načinima podjele prihoda radi uzdržavanja klera na različitim mjestima. Breme financijske održivosti novonastale zajednice snosile su urbane zajednice koje su sustavno pomagale ruralnima. Rad je naslovljen “Financing the Rural Periphery: Stipend Cross Subsidy in the Free Church of Scotland, 1843–1900” (459-499), a spominjemo da autor donosi detaljne tablice s podacima koje omogućuju čitatelju uvid u tu problematiku. Emily J. Bailey potpisuje rad zanimljivog naslova “The Fanaticisms of Hannah Whitall Smith” (500-519). Riječ je, naime, o spisima što ih je pod naslovom “fanaticisms” sabrala gospođa H. W. Smith, a čijom analizom autorica želi ukazati na činjenicu da periferije nisu samo prostori nevažnih aktivnosti, već pravi prostori “vjerskog dijaloga i inovacije” (500). Dirceu Marroquim pridonosi ovom svesku svojim člankom naslovljenim “Friar Casimiro Brochtrup OFM: An Experience of the Catholic Church in the Brazilian Urban Context (1891–1945)” (520-540). Autoru je želja proučiti djelovanje Katoličke Crkve

na primjeru fra C. Brochtrupa u razdoblju kad je Brazil činio svoje prve korake u vidu odvajanja Crkve i države u tada mladoj republici, a prije teologije oslobođenja (šezdesete i sedamdesete godine dvadesetoga stoljeća). Zanimljivom temom iz povijesti izdavaštva bavi se George Kam Wah Mak u radu "The Emergence of Hong Kong as a World Centre for Chinese Protestant Bible Publishing and Distribution, 1948–51" (541-562). Pokazuje kako je Hong Kong postao važan izvor za Biblije kojima su se koristili kineski protestanti izvan Kine, kao i povijesne silnice koje su na to utjecale (ističemo Kineski građanski rat i Korejski rat), a koje su svakako pridonijele i novom pozicioniranju Hong Konga na političkoj karti Azije tijekom Hladnoga rata. Kateryna Budz naslovila je svoj rad "Life on the Margins: The Clandestine Ukrainian Greek Catholic Clergy in the Soviet Union (1946–89)" (563-585), a u njemu na temelju arhivskih izvora i intervjua proučava život, pastoralno djelovanje i rad grkokatoličkih svećenika tijekom desetljeća sovjetske vladavine. Napisali smo "i rad" jer autorica napominje da je SSSR nastojao zaposliti svećenike (i biskupe) s ciljem odvratanja od pastoralnog djelovanja. Dongjun Seo u radu "Redefining Evangelicalism from the Margins: South Korean Student Evangelical Experiments, 1986–89" (586-608) otvara obzorje novim istraživanjima koja se bave ponajprije kršćanima na lijevoj strani političkog spektra u Aziji, temi koja je, prema autoru, zanemarena u odnosu na istu u američkom kontekstu. Autor proučava društvenu i crkvenu pozadinu u kojoj su ti studenti stasali te se bavi i njihovim doprinosom "široj korejskoj evangeličkoj zajednici" (568). Posebna dragocjenost tog članka je istodobna utemeljenost na primarnim izvorima i na intervjuima s tadašnjim istaknutim članovima studentskog evangeličkog pokreta/pokusa. Posljednji članak u ovom broju "Studies in Church History" potpisuje Mary Heimann, a on je naslovljen "Christian Outlaws: Bible Smuggling across Cold War Europe" (609-637). Autorica u svom radu pokazuje kakav je bio razvoj krijumčarenja Biblije u državama Istočnoga bloka sve do njegova vrhunca tijekom sedamdesetih i osamdesetih godina prošloga stoljeća, kada se krijumčarenje Biblije pretvorilo u "međudržavnu mrežu trenažnih kampova i sigurnih kuća" (609) te je uključivalo i mnoge koji su se tim "poslom" bavili profesionalno. Autorica je stava da je medijska popraćenost tog fenomena utjecala i na vanjsku politiku SAD-a. Svezak završava dijelom "Corrigendum" (638) s naznakom o ispravcima u broju iz 2024. godine.

Vatroslav Siketić